

FILOZÓFIATÖRTÉNET ÉS KORTÁRS FILOZÓFIA: PLATÓN

7. TÉMA: Platón és a preszókratikus filozófiák

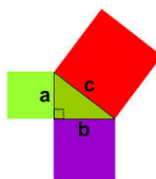
Dr. habil. Mogyoródi Emese

3. Lecke Püthagoreizmus

10 – 15
PERC

Platón filozófiájára pozitív módon Parmenidész és Szókratész mellett a püthagoreizmus hatott meghatározóan. Püthagorasz (kb. 580-500) Szókratészhez hasonlóan nem írt le semmit, szóban tanított, és Szamoszról átvándorolva egy vallásos közösséget alapított Dél-Itáliában (Krotón). Követői hittek a lélekvándorlásban, a lélek halhatatlanságában, és szigorú életvezetési szabályokat követve, valamint erkölcsös életet élve törekedtek elérni a halhatatlanságot (a „Boldogok szigetén”).

Vitatott, hogy a püthagoreusok valójában mennyiben is foglalkoztak matematikával, illetve geometriával (lásd a Püthagoraszról elnevezett tételt), s vajon nem inkább „számmissztikával-e”, azonban mind Platón, mind Arisztotelész igazolja, hogy a számok valamilyen értelemben középponti szerepet játszottak világképükben.

„Platón csak az elnevezést változtatta meg, ti. a részesedést. Ugyanis már a püthagoreusok azt tanították, hogy a dolgok a számok utánzása révén léteznek, Platón pedig csupán az elnevezést változtatta meg, és részesedést mond. De hogy miben is áll ez a részesedés vagy utánzás, azt nyitva hagyták” (Arisztotelész: *Metafizika* I. 987b10-14. Ford. Halasy-Nagy József).

Platónra főként az alábbi püthagoreus tanítások hatottak:

- 1.) a matematikai (aritmetikai és geometriai) entitásokra mint az érzéki létezők mögötti **változatlan valóságra** vonatkozó tanítások; matematika, asztronómia, harmónián összefüggése; **a matematika metafizikai** felfogása:

„SZÓKRATÉSZ: És most, hogy **a számtan tanulmányozását** jellemeztük – folytattam –, most értem meg igazán, milyen nagyszerű és milyen sokféleképpen hasznítható a mi célunk érdekében, ha az ember **a megismerés**, nem pedig a szatócskodás végett foglalkozik vele.

GLAUKÓN: Miképpen hasznosítható?

SZÓKRATÉSZ: Olyanképpen, mint az imént már mondtuk is, hogy **a lelket erőteljesen felfelé irányítja, és arra kényszeríti, hogy magukról a számokról beszélgessen**, és nem tűri el, hogy valaki beszélgetés közben látható és tapintható testtel bíró számokkal hozakodjon elő [...] Látod, kedves barátom – mondtam –, hogy valóban szükségünk van ennek tanulmányozására, **mivel a lelket láthatólag arra szorítja, hogy magával a gondolkodással közeledjék a tiszta igazsághoz**” (Az állam 525d – 526b. Ford. Steiger Kornél).

A hagyomány Püthagorasznak tulajdonítja a kvint, a kvart és az oktáv zenei harmóniái mögötti matematikai összefüggések felfedezését (kvint: 3:2, kvart: 4:3, oktáv: 1:2).

A láthatatlan, csupán **ésszel felfogható** entitások létezésének feltevése szintén inspirálta a platóni **idea elméletet**, és a matematikai tanulmányokat nélkülözhetetlen propedeutikának (bevezetőnek) tekintette a filozófiához (Az állam VII. könyv).

- 2.) a **philoszophosz** és a **philoszophia** püthagoreus felfogása:

„Püthagorasz használta először a »**filozófus**« (»**a bölcsesség szeretője**«) kifejezést és ő nevezte magát először »**filozófusnak**«, midőn Sziküónban Leóonnal, Sziküón vagy Phleiusz türannoszával beszélgetett [...], mondván, hogy **egyetlen ember sem bölcs, egyedül az isten az**” (Diogenész Laertiosz I.12. ford. Mogyoródi Emese).

ἀγεωμέτρητος
μηδεις εισίτω

„aki nem ért a geometriához, ne lépjen be!” (a hagyomány szerint a platóni Akadémia bejáratának felirata)

Szókratész hasonlóképp elvitatja magától a „bölcsséget” (vö. *Szókratész védőbeszéde* 21d; **6. Téma, 2. Lecke**), mégpedig ugyanezen az alapon (ti. hogy a valódi értelemben vett bölcsség **isteni kiváltság**):

„SZÓKRATÉSZ:

De most már eleget játszadoztunk a beszédekkel. Menj tehát és mondd meg Lüsiasznak, hogy mi ketten, elsétálva a nimfák forrásához és szent helyéhez, beszédek hallottunk, amelyek meghagyták nekünk, hogy mondjuk meg Lüsiasznak és mindenkinek, aki csak beszédek alkot [...]: **azt az embert, aki ilyen művek alkotása során tudta, hogy mi az igazság**, és segítséget tudott nyújtani művének, olyan formán, hogy **kiállta a kérdező vizsgálat (elenkhoz) próbáját** azokban a témákban, amelyekről írt, s végül azáltal, hogy képes volt élőszóban is fejtegetni őket, meg tudta mutatni, hogy az írott szöveg értéktelen dolog – nos, az ilyen embert nem az írásairól kell elnevezni, hanem arról, amelyekért komolyan fáradozott.

PHAIDROSZ: Milyen elnevezéssel illetnéd tehát?

A „bölc” (*szophosz*) elnevezést túlzónak tartom, Phaidrosz, és olyannak, amely csupán istenhez illik. A „bölcsségszerető” (*philoszophosz*) vagy valami hasonló elnevezés azonban jobban megfelelne neki és összhangban volna vele” (*Phaidrosz* 278b-d. Ford. Simon Attila).

philoszophosz
(*phileó*: „szeret, vonzódik valamihez” + *szophia*: „bölcsség, tudás”)

- 3.) a filozófia mint **rituális megtisztulás** és mint a lélek megváltásának útja (*homoiószisz theó*, „az istenhez való hasonulás”):

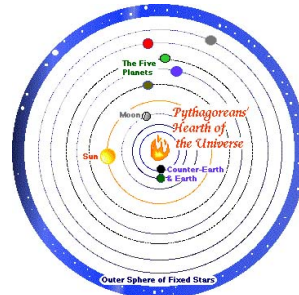
„Nektek pedig [...] elő akarom már adni a beszédemet, hogy miért tartom helyénvalónak, ha egy férfiú, **aki valóban a bölcsség szeretetében töltötte életét, bátran készül a halálra**, és bizvást reméli, hogy odaát a legnagyobb jóban lesz része, miután meghalt” (*Phaidón* 63e-64a. Ford. Kerényi Grácia.).

a filozófia a „halálra való készülés”
(*meleté thanatu*)
(*Phaidón* 81a2)

- 4.) a világ mint geometriai arányosságot mutató *koszmosz*; minden létező univerzális rokonságának gondolata (az emberi lélek rokon az isteni *koszmosszal*); a hasonló a hasonlót ismeri meg → a megismerés a bennünk lévő isteni elem kultiválása, és az istenihez való hasonulás:

„SZÓKRATÉSZ: A bölcsek is azt mondják, Kalliklész, hogy a közösség, a barátság, a rendezettség, a józan mérték és az igazságosság fűzik egybe az eget és a földet, az isteneket és az embereket. Ezért hívják a mindenséget is világrendnek (*koszmosz*), nem pedig világrendetlenségnek (*akoszmia*). Te ellenben bölcsességed ellenére sem igen látszol erre ügyelni, és elfelejtetd, hogy milyen nagy hatalom az arányos mértani egyenlőség az emberek és istenek között. Azt hiszed, a másikinál mindig többre kell vágyani és nem törödsz a mérték tanával” (Gorgiasz 508a. Ford. Horváth Judit).

„SZÓKRATÉSZ: Hiszen, aki a gondolkodását valóban a létezőkre irányítja, Adeimantos, annak nincs ideje rá, hogy pillantását lefelé fordítsa az emberek ügyes-bajos dolgaira, és velük marakodjon, hogy aztán irigységgel és rosszindulattal teljen el. Ellenkezőleg, szemét az elrendezett és örökké változatlan dolgokra függeszti, és azokat szemléli, amik igazságtalanságot sem nem tesznek egymáson, sem nem szenvednek el egymástól, hanem állandóan szép rendben és ésszerűségben állnak fenn. Ezek mintáját igyekezik követni, és lehetőleg hozzájuk hasonul. Vagy elképzelhetőnek tartod, hogy valaki ne követné annak a mintáját, amivel állandóan érintkezik, és amire csodálattal tekint?

ADEIMANTOSZ: Ez lehetetlen volna.

SZÓKRATÉSZ: Így a filozófus az isteni és rendezett dolgokkal való állandó érintkezés folytán maga is rendezetté és istenivé válik, amennyire ez ember számára lehetséges” (Az állam 500c-d. Ford. Steiger Kornél.).

- 5.) reinkarnáció (lélekvándorlás) (Menón, Phaidón, Az állam); „a test börtön” (Kratülosz 400c), illetve „sírverem”:

„SZÓKRATÉSZ: Éppen nem csodálkoznék, ha Euripidész igazat mondana: »Ki tudja, életünk nem meghalás-e, s halálunk élet?« És mi valójában halottak vagyunk. Hallottam is egyszer egy bölcstől, hogy a mostani életünk valójában halál, a testünk sírverem, és hogy lelkünknek az a része, amelyben a vágyak rejtőznek, könnyen hajlik minden szóra és folyton ide-oda dülöngél és hogy egy szellemes mítoszmesélő, gondolom, valami szicíliai vagy itáliai ember, a szavak hasonlósága miatt hordónak (*pithosz*) nevezte el ezt a rábeszélhető (*pithanon*) és hiszékeny (*peisztikon*) lélekrészt, az esztelen (*anoétosz*) embereket beavatatlannak (*amüétosz*), a féktelen emberekben pedig azt a lélekrészt, ahol a vágyak fészkelnek, mivelhogy egészen zabolátlan s mindenfelé nyitott, telhetetlensége miatt feneketlen hordóhoz hasonlította” (Gorgiasz 493a. Ford. Horváth Judit).

További olvasmányok:

G. S. Kirk – J. E. Raven – M. Schofield: *A preszókratikus filozófusok*. Ford. Steiger Kornél és Csiszter Kálmán. Atlantisz, Budapest 1998, 339-352.

Ellenőrző kérdések:

1. Hogyan hatott Platón filozófiájára a püthagoreus számelmélet?
2. Mennyiben határozta meg a „filozófiáról” alkotott felfogását?
3. Hogyan hatott rá a kozmoszról alkotott felfogásuk?
4. Milyen vallásos koncepciót vett át Platón a püthagoreusoktól?

Kiválósági kérdések, feladatok:

1. Hogyan függ össze a kozmosz megismerése és az etika, illetve a vallásos hit a püthagoreizmusban?